

A close-up portrait of the 14th Dalai Lama, an elderly man with a shaved head and a gentle smile, wearing traditional maroon Buddhist robes. The background is a neutral, light gray.

JEHO SVATOST ČTRNÁCTÝ
DALAJLAMA
ILUSTROVANÝ ŽIVOTOPIS

TÄNDZIN GEDŽE TÄTHONG

PŘEDMLUVA

TÄNDZIN ČHÖGJAL, NGARI RINPOČHE

JEHO SVATOST ČTRNÁCTÝ

DALAJLAMA

JEHO SVATOST ČTRNÁCTÝ
DALAJLAMA
ILUSTROVANÝ ŽIVOTOPIS

PŘEDMLUVA
TÄNDZIN ČHÖGJAL, NGARI RINPOČHE

TÄNDZIN GEDŽE TÄTHONG
A
GAUTAM PEMMARAJU

EDITORKA FOTOGRAFIÍ **JANE MOOREOVÁ**

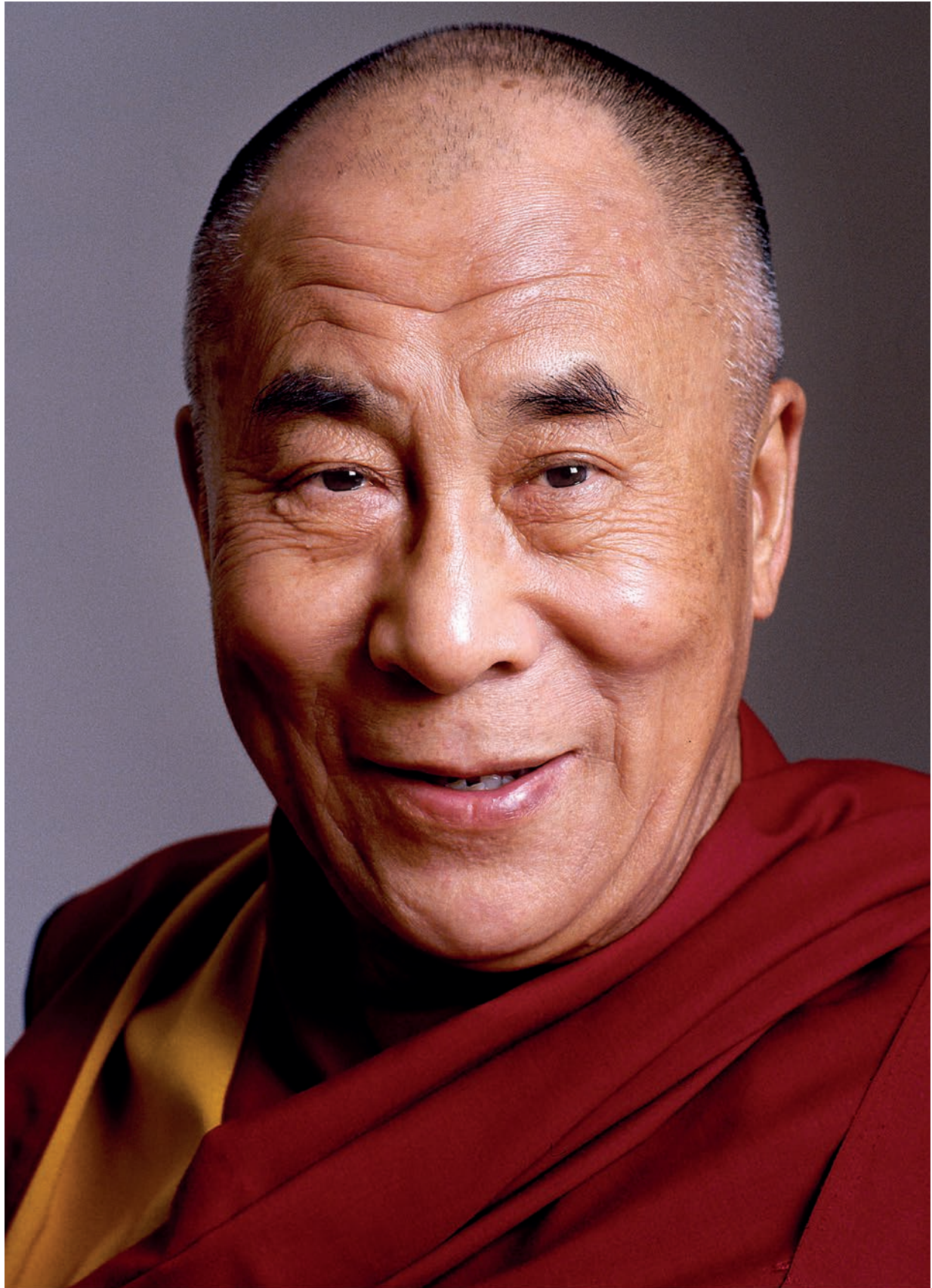
slovart

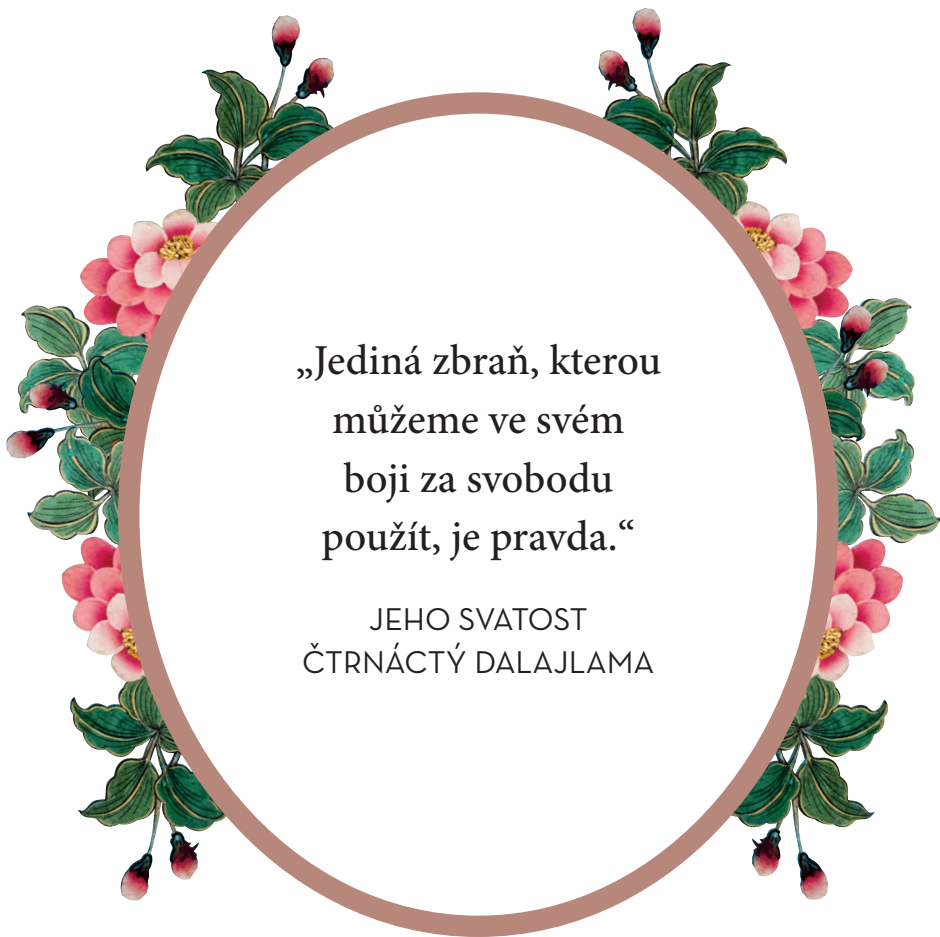

OBSAH

Předmluva	14
TÄNDZIN ČHÖGJAL, NGARI RINPOČHE	
.....	
Jeho Svatost mýma očima	16
TÄNDZIN GEDŽE TÄTHONG	
.....	
Bódhisattva soucitu	28
OD ODKAZU SONGCÄN GAMPA K MODERNÍM REFORMÁM TŘINÁCTÉHO DALAJLAMY	
.....	
Vzácný ochránce v Říši sněhu	64
ČTRNÁCTÝ DALAJLAMA, ČÍNSKÁ INVAZE A LIDOVÉ POVSTÁNÍ VE LHASE	
.....	
Nový domov v Indii	154
ÚTĚK Z TIBETU A NOVÝ DOMOV V DHARAMSALE	
.....	
Otevírání se světu	222
GLOBÁLNÍ ZÁJEM O TIBETSKÝ BUDDHISMUS A UDĚLENÍ NOBELOVY CENY	
.....	
Všeobecný soucit a uzdravování světa	294
GLOBÁLNÍ IKONA, DEMOKRACIE A UMĚNÍ BÝT ŠŤASTNÝ	
.....	
<i>Poděkování</i>	343
<i>Vybraná bibliografie</i>	344
<i>Dodatky k českému vydání</i>	346
<i>Autoři fotografií</i>	350

„Jediná zbraň, kterou
můžeme ve svém
boji za svobodu
použít, je pravda.“

JEHO SVATOST
ČTRNÁCTÝ DALAJLAMA

TIBETŠTÍ DALAJLAMOVÉ

*„Dalajlama je jako sluneční paprsek, který nemůže žádná skupina lidí zastínit.
Skrze něj ozáří buddhistická víra každého.“*

MANDŽUSKÝ CÍSAŘ KANG-SI K SEDMÉMU DALAJLAMOVÍ

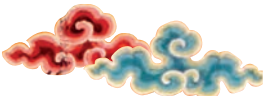
Počátek řady dalajlamů sahá do 14. století, kdy se narodil Gendündub. Samotná instituce však vznikla až v 16. století, kdy vůdce Mongolů Altan-chan nazval svého tibetského učitele Sönam Gjamccha „dalajlamou“. Vzhledem k tomu, že Sönam Gjamccho byl třetím vtělením Gendünduba, proslul jakožto třetí dalajlama a Gendündubovi byl udělen titul prvního dalajlamy. Od té doby působilo postupně třináct dalajlamů a s každým z nich vzrůstala duchovní autorita držitele titulu. Od časů velkého pátého dalajlamy Ngawang Lozang Gjamccha dalajlamové rovněž dočasně získali světskou moc. Tibeťané věří, že dalajlama je lidskou inkarnací Avalókitéšvary, vtěleného soucitu a ochránce Říše sněhu. Čtrnáctý dalajlama dnes představuje nejvýznamnější politický a duchovní symbol své země i lidu. Slovy tibetského bojovníka Atena: „Pouto, které každého Tibeťana váže k dalajlamovi, je hluboké a nevysvětlitelné. Pro nás dalajlama symbolizuje celý Tibet... je živým zosobněním věčných principů buddhismu.“

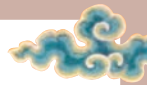
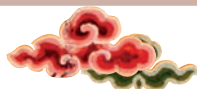
1. Gendündub, 1391-1474
2. Gendün Gjamccho, 1475-1542
3. Sönam Gjamccho, 1543-1588
4. Jöntän Gjamccho, 1589-1617
5. Ngawang Lozang Gjamccho, 1617-1682
6. Cchang Gjamccho, 1683-1706
7. Kalzang Gjamccho, 1708-1757
8. Džampal Gjamccho, 1758-1804
9. Lungtog Gjamccho, 1805-1815
10. Cchulthim Gjamccho, 1816-1837
11. Khädub Gjamccho, 1838-1856
12. Thinlä Gjamccho, 1857-1875
13. Thubtän Gjamccho, 1876-1933
14. Tändzin Gjamccho, 1935-

Fresky v institutu Norbulingka,
Sidhpúr, Himáčalpraděš

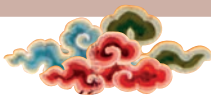

VÝJIMEČNÝ ŽIVOT

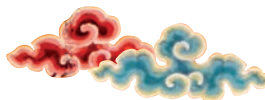
- **17. listopad 1933** Ve věku 57 let umírá ve Lhase třináctý dalajlama.
- **6. červenec 1935** V rodině rolníků ve vesničce Tagccher poblíž kláštera Kumbum na severovýchodě kraje Amdo u hranice s Čínou se jako jeden ze sedmi sourozenců, kteří se dožili dospělosti, narodil Lhamo Döndub.
- **1937** Oficiálně uznán jako reinkarnace třináctého dalajlamy.
- **1939** Stěhuje se do Lhasy a v nejposvátnějším chrámu Džokhang přijímá jméno Džecün Džampal Ngawang Lozang Ješe Tändzin Gjamccho.
- **22. únor 1940** Formálně uveden na trůn coby čtrnáctý dalajlama, duchovní vůdce Tibetu.
- **1940–1942** Spolu se starším bratrem Lozang Samtänem přebývá v palácích Potala a Norbulingka a začíná mnišská studia.
- **1942** V chrámu Džokhang skládá sliby mnicha-novice.
- **1949** Tibet obsazuje Čínská lidová osvobozenecká armáda.
- **1950** Ustanoven světským vůdcem Tibetu, přebírá plnou politickou moc; prchá ze Lhasy do města Domo (čínský Ja tung).
- **23. květen 1951** Tibetská delegace v Pekingu podepisuje Sedmnáctibodovou dohodu.
- **24. červenec 1951** Opouští Domo a 17. srpna se vrací do Lhasy.
- **9. září 1951** Do Lhasy vstupují 3000 čínských vojáků, 26. října následuje 20 000 dalších.
- **1954** Poté, co mu významný učitel Ling Rinpoče uděluje svěcení, vykonává v paláci Norbulingka první iniciaci nauky Kálačakra.
- **Červenec 1954 – červen 1955** Jedná v Pekingu s Mao Ce-tungem, 27. září 1954 zvolen místopředsdou Stálého výboru Všečínského shromáždění lidových zástupců.
- **Listopad 1956 – březen 1957** Poprvé navštěvuje Indii, kde se účastní oslav 2500. výročí Buddhova narození (*džajanti*, tibetsky *saga dawa*).
- **1958** Formuje se první tibetské hnutí odporu.
- **Únor 1959** Během novoročních modlitebních obřadů je mu udělen titul *geše lharampa* (buddhistický ekvivalent titulu doktora teologie).
- **10. březen 1959** Ve Lhase vypuká tibetské národní povstání.
- **17. březen 1959** V noci opouští palác Norbulingka a prchá do Indie.
- **Březen 1959** V oblasti Lhünce na tibetsko-indické hranici znovu formálně ustavuje tibetskou vládu a odmítá Sedmnáctibodovou dohodu.

- **31. březen 1959** Po dvoutýdenní trýznivé cestě překračuje indickou hranici. Premiér Indie Džaváharlál Néhrú mu uděluje azyl, jenž se vztahuje i na Tibeťany, kteří ho do exilu provázeli či následovali.
- **18. duben 1959** První prohlášení pro mezinárodní tisk; oficiálně odmítá Sedmnáctibodovou dohodu. „Bez ohledu na to, kde se se svým kabinetem nacházím, tibetský lid nás uznává jako tibetskou vládu.“
- **20. duben 1959** Přijíždí do Mansúrí a ubytovává se v rezidenci rodiny Birla.
- **30. duben 1960** Nové obydlí: ášram Swarg v Dharamsale (stát Himáčalpraděš), městečku, které r. 1904 částečně zničilo zemětřesení.
- **1960** Vzdělávací kampaň; založení školky a školy pro děti tibetských uprchlíků (Nursery for Tibetan Refugee Children), kterou vede dalajlamova starší sestra Cchering Dolma.
- **1961** Valné shromáždění OSN vydává rezoluci.
- **1963** Zveřejňuje návrh demokratické ústavy – Chartu Tibeťanů v exilu. V Dharamsale vzniká první tibetský exilový parlament.
- **9. září 1965** Čína oficiálně ustavuje vládu nad „Tibetskou autonomní oblastí“, která zahrnuje celý Ů-Cang (Centrální Tibet) a západní Kham.
- **1965** OSN vydává rezoluci. Indie, která ve věci vystupuje poprvé, upozorňuje Valné shromáždění, že „od chvíle, kdy Tibet ovládla Čína, jsou Tibeťané vystaveni neustálé a stupňující se krutosti, jíž se ve světových dějinách vyrovná jen máloco.“
- **1967** Nově založený Ústřední institut vyšších tibetských studií (Central Institute for Higher Tibetan Studies, původně Central University for Tibetan Studies) ve Váránasí se stává první tibetskou univerzitou. První zahraniční cesty do Japonska a Thajska.
- **1968** Stěhuje se do Thegčhenčhölingu (dříve Byrne Estate).
- **1970** Zakládá Knihovnu tibetských děl a archiválií (LTWA), v níž se v současnosti nachází přes 80 000 rukopisů a dalších zdrojů informací o tibetské historii, politice a kultuře.
- **1973** Poprvé navštěvuje Západ – Itálii, Švýcarsko, Nizozemsko, Belgie, Irsko, Norsko, Švédsko, Dánsko, Británii, Západní Německo a Rakousko.
- **1979** První cesta do USA.
- **1979** První kontakt s vládou Čínské lidové republiky od r. 1959; čínský vůdce Teng Siao-pching zve do Číny Gjalo Dönduba, staršího bratra Jeho Svatosti.
- **5. srpen 1979** Tibetská vláda v exilu vysílá první vyšetřovací delegaci, jíž vede Džučhen Thubtän Namgjal. Další dvě delegace jsou vyslány r. 1980.
- **13. březen 1981** V dopisu adresovaném Teng Siao-pchingovi uvádí, že tři vyšetřovací delegace zjistily, že v Tibetu panují „tristní podmínky“, a tudíž „je třeba, aby bylo vyvíjeno upřímné úsilí řešit tento problém rozumně a v souladu s reálnými fakty.“

- ▶ **24. duben 1982** Do Pekingu přijíždí delegace předních představitelů Tibetu k průzkumnému jednání s čínskými činiteli.
- ▶ **19. říjen 1984** Druhé kolo jednání mezi třemi delegáty a čínským vedením. Nedochází k žádnému posunu, který by směřoval k zahájení zásadních diskusí.
- ▶ **1985** Do Tibetu se vydává čtvrtá vyšetřovací delegace.
- ▶ **1987–1989** Čínské úřady opakovaně zasahují proti významným protestům ve Lhase, což vede k četným ztrátám na životech.
- ▶ **21. září 1987** Jeho Svatost ve Washingtonu zveřejňuje tzv. Pětibodový mírový plán pro Tibet. V projevu k Výboru pro lidská práva amerického Kongresu navrhuje, aby se Tibet stal mírovou zónou a ekologickou rezervací, přičemž Čína by dále zodpovídala za obrannou a zahraniční politiku.
- ▶ **Září 1987** Čínské vedení návrh odmítá. Ve Lhase propukají mohutné protesty.
- ▶ **15. červen 1988** V Evropském parlamentu přednáší tzv. Štrasburský návrh. Poprvé připouští možnost propojení s Čínou, nikoli nezávislost.
- ▶ **1989** V Tibetu umírá desátý pančhenlama. Sedmého března je ve Lhase zavedeno stanné právo.
- ▶ **10. prosinec 1989** Přebírá v Oslu Nobelovu cenu za mír.
- ▶ **1989** Díky finanční odměně, která provází udělení Nobelovy ceny, zakládá Nadaci pro univerzální odpovědnost. Cílem této organizace se sídlem v Dillí je podporovat nenásilná řešení, zlepšovat komunikaci mezi náboženskou a vědeckou sférou, hájit lidská práva a demokratické svobody a chránit a obnovovat zdravé životní prostředí.
- ▶ **1991** Téměř desetiletí trvající hovory s různými vědci jsou završeny založením Institutu mysli a života.
- ▶ **10. březen 1991** Při projevu, kterým každý rok připomíná výročí tibetského povstání, prohlašuje, že pokud čínská vláda nezareaguje příznivě na Štrasburský návrh, nebude se nadále cítit povinen dodržovat jakékoli ústupky, které v minulosti učinil.
- ▶ **25. březen 1991** Indie informuje čínské velvyslanectví v Dillí o dalajlamově přání podílet se na pátrání po reinkarnaci pančhenlamy.
- ▶ **1992** Uvádí do pohybu další významné demokratizační změny včetně voleb *kalönů* (ministrů), které mají nadále probíhat v rámci Shromáždění zástupců tibetského lidu, a založení soudního systému.
- ▶ **1992** V Tibetu je zakázáno vlastnit dalajlamovy fotografie, nahrávky a knihy zachycující jeho projevy či učení.
- ▶ **10. březen 1994** V projevu u příležitosti výročí tibetského povstání připouští, že s pojetím tibetské autonomie (v protikladu k nezávislosti) řada Tibeťanů nesouhlasí.

- ▶ **14. květen 1995** Uznává šestiletého Gendün Čhökji Nímu (nar. 25. dubna 1989) za jedenáctého tibetského pančhenlamu. Sedmnáctého května nový pančhenlama i jeho rodina mizí; jejich osud zůstává dosud neznámý.
- ▶ **29. listopad 1995** Čínské úřady udělují titul jedenáctého pančhenlamy Gjalchhän Norbuovi s tvrzením, že mají právo vybrat pančhenlamovu reinkarnaci. Drtivá většina tibetských buddhistů ho odmítá.
- ▶ **2001** Tibetský lid poprvé demokraticky volí *kalön thipu* (předsedu vlády).
- ▶ **17. říjen 2007** Jeho Svatost přebírá Zlatou medaili Kongresu USA, jenž tak uznává jeho roli „jednoho z nejvýznamnějších světových mravních a duchovních vůdců, kteří prosazují mír“.
- ▶ **2007** Emoryho univerzita v Atlantě v americkém státě Georgia mu uděluje titul *Presidential Distinguished Professor*.
- ▶ **2007** Podle nového čínského zákona musí být každý „živoucí Buddha“ schválen vládou v Pekingu, což de facto znamená, že čínská vláda vybere patnáctého dalajlamu.
- ▶ **2009** Přispívá částkou 150 000 dolarů Centru pro výzkum a výuku soucitu a altruismu na Stanfordově univerzitě.
- ▶ **2009** V Tibetu vede všeobecná frustrace k prvnímu případu sebeupálení. V následujících letech dochází k řadě dalších.
- ▶ **29. květen 2011** Podpisem uzákoňuje dodatek k Chartě Tibeťanů, jímž oficiálně přenáší světskou moc na demokraticky zvoleného vůdce. Tím končí tradice předchozích 368 let (od r. 1642 za pátého dalajlamy), během nichž dalajlamové zastávali jak duchovní, tak i světskou vedoucí funkci. Jeho Svatost rovněž načrtává pravidla pro určení příštího dalajlamy.
- ▶ **8. srpen 2011** Nově zvoleným *sikjongem*, hlavou Ústřední tibetské správy (vlády v exilu), se stává právník a absolvent Harvardu dr. Lozang Sengge.
- ▶ **2012** V Londýně přebírá prestižní Templetonovu cenu. Finanční odměnu věnuje indickému fondu Zachraňte děti, který v prvních letech exilu podporoval děti tibetských uprchlíků.
- ▶ **6. červenec 2015** V Dharamsale a po celém světě se slaví osmdesáté narozeniny Jeho Svatosti.
- ▶ **2016** Kromě mnichů uděluje titul *geše* (doktor) i šestnácti tibetským buddhistickým mniškám; poprvé v dějinách tak tento titul získávají ženy.
- ▶ **Duben 2019** V Dillí předsedá celosvětovému uvedení učebního plánu společenské, citové a etické výchovy ve školách, připraveného ve spolupráci s Emoryho univerzitou.
- ▶ **Duben 2020** U příležitosti padesátého výročí Mezinárodního dne Země zveřejňuje během globální pandemie poselství o všeobecné odpovědnosti chránit lidstvo prostřednictvím solidarity a spolupráce.

PŘEDMLUVA

Když jsem byl předčasně zralý třináctiletý chlapec, můj bratr, Jeho Svatost čtrnáctý dalajlama, musel pod pláštěm noci opustit vlast. Já sám jsem se na cestu vydal s matkou a sestrami, které se k mému velkému pobavení přestrojily za muže. Matka se obávala, že mé chování a přímočarost (což je rys, který mi zůstal dodnes) prozradí, kdo ve skutečnosti jsme. S tím si však nemusela dělat starosti, protože jsem byl naprosto fascinován khamskými povstanci, kteří nás doprovázeli, jejich zbraněmi a fotoaparátem, který mi visel kolem krku. Můj bratr ve své knize *Svoboda v exilu* tento nebezpečný únik popisuje a líčí napětí, které ho provázelo, ale pro mne to bylo nejúžasnější dobrodružství, jaké může chlapec zažít. Uvědomuji si, že to může znít neuctivě, zároveň jsem však pevně přesvědčen, že kdyby tenkrát bratr zůstal ve Lhasě a ubíral se cestou vytyčenou jeho předchůdci, svět by byl ochuzen o kometu, která prozařuje naši dobu.

Jediný akt neobyčejné odvahy a laskavosti, kterou prokázala indická vláda, když dalajlamovi a jeho lidu poskytla útočiště, změnil směr historického vývoje. Nyní, sedmdesát let poté, jsme si vydobyli vlastní nevelký prostor, v němž předáváme, opatrujeme a chráníme tibetskou kulturu a duchovní praktiky. Zaplatili jsme však za něj vysokou cenu. Náš národ je nadále rozptýlený, nemáme vlastní zemi a tak jako tisíce dalších Tibetanů nemám od svého odchodu ze Lhasy ani já cestovní pas (Tibetanům v exilu se jako doklad totožnosti vydává identifikační karta*). V sedmdesátých letech jsem dobrovolně narukoval k dvaadvacátému oddílu, tedy zvláštním pohraničním složkám (Special Frontier Force) neboli tajnému útočnému pluku Tibetanů v rámci indické armády. Tento elitní útvar vznikl, aby bojoval s čínským vojskem v Tibetu, zapojil se nicméně do akcí na celé řadě bojišť, na tomto však nikoli. V počátcích jeho existence k němu dobrovolníci nastupovali bez nároku na odměnu, toužili pouze po příležitosti bojovat proti čínské armádě. Leckoho možná překvapí, že si dalajlamův nejmladší bratr zvolil cestu, která není nenásilná. Pro nás to ale není nic příliš neobvyklého: každý člen naší rodiny slouží Tibetu vlastním způsobem.

Navzdory jednáním a určitému povzbudivému vývoji Tibetané žijící v Tibetu nemohou svobodně praktikovat své náboženství ani kulturu. Lidský duch je však vytrvalý. Jediným bo-

* To platí, dokud nepožádají o např. indické občanství. (pozn. překl.)

Tändzin Čhögjal (Ngari Rinpoče) se starším bratrem, dalajlamou, převlečení do civilních šatů během dobrodružného útěku ze Lhasy, 1959.

dem, kolem nějž se soustředíme, je můj starší bratr, Jeho Svatost čtrnáctý dalajlama. Díky neúnavnému úsilí, s nímž bojuje za svůj lid a vede nás po spravedlivé stezce dharmy a etického života, se stal příkladem dokonce i pro své protivníky.

Plán napsat tuto knihu jsem od začátku podporoval, protože příběh Jeho Svatosti má význam pro celé lidstvo. A kdo by jej mohl vyprávět lépe než můj dávný přítel a oddaný činovník tibetských institucí, Tändzin Gedže Täthong. Jeho rodina hrála v tibetských dějinách důležitou roli a působila ve službách několika dalajlamů. I on dodržuje rodinnou tradici a již téměř čtyři desetiletí pracuje v soukromé kanceláři Jeho Svatosti. Během uplynulých let jsme společně prožívali největší životní radosti i zármutky jako přátelé, kolegové a nyní důchodci. V těch nejtemnějších chvílích, kdy mne sužovala deprese, mne Tändzin Gedže-la* navštěvoval a lákal, abych s ním vyrazil na procházku nebo si zaplavat. Při jedné takové příležitosti jsem jeho návrhy zatvrzele ignoroval, dokud jsem se neotočil a nezjistil, že se ve snaze mě zaujmout postavil na hlavu. Tou dobou byl ještě mnichem a na sobě měl odpovídající roucho – dostal jsem záchvat smíchu a podrobil se. Práce na této knize nám umožnila strávit spolu řadu hodin, kdy jsme diskutovali, rozpomínali se na spoustu podobných historek a já ho tu a tam tahal za nos, což k našemu vztahu patří už více než padesát let. Doufám, že výsledná kniha čtenářům přiblíží tibetskou zkušenost řízenou naším duchovním vůdcem, Jeho Svatostí čtrnáctým dalajlamou.

TÄNDZIN ČHÖGJAL, NGARI RINPOČHE

* Přípona „-la“ za tibetskými jmény značí úctu. (pozn. překl.)

JEHO SVATOST MÝMA OČIMA

Do Dharamsaly jsem poprvé přijel v zimě 1962–1963, autobusem z Pathánkótu. Při vjezdu do údolí Kangra mne první pohled na hory rozjařil. McLeod Ganj neboli horní Dharamsala, jak se tehdy obec nazývala, bylo maličké a zanedbané městečko na hranici vylidnění. Vyjížděli jsme z předměstí Kotwali Bazaar stále výš a k vidění se nenabíze-
lo nic víc než pár budov na severní straně silnice, mezi něž patřil i sklad kuriozit, obchod smíšeným zbožím rodiny Nowrojee a několik docho-
vaných domů, které zde postavili Britové. Do Dillí jezdil z McLeod Ganj pouze jeden autobus denně a jen hrstka dalších dolů do Kotwali Bazaar. Dharamsala jako by byla odtržená od okolního světa a udržovala s ním nanejvýš jen chatrné spojení. Po patnáctiminutovém šplhání do strmého srázu nad McLeod Ganj jsme se dostali do ášramu Swarg, který byl při-
dělen jako nový domov Jeho Svatosti s nejbližší rodinou; spolu s ní a se svými ceremoniáři, dohlížiteli na roucha a pokrmy, tajemníky, překlada-
teli a osobním personálem zde dalajlama žil do roku 1967. Měl jsem se tu ubytovat i já. Coby nejmladšímu zaměstnanci jeho soukromé kanceláře mi připadlo „služební ubytování“ v ášramu. V této fázi nešlo o nic větší-
ho než pokoj dvakrát tři metry, o který jsem se dělil se ctihodným Lozang Gawou, vrchním asistentem Jeho Svatosti. Dvě postele by se do místnosti nevešly, a tudíž jsme sdíleli palandu, z níž mně náleželo vrchní lůžko. Ma-
linkou toaletu stojící v nevelké vzdálenosti používali i další obyvatelé ášra-
mu Swarg. Na stížnosti na nedostatek pohodlí se nám nedostávalo času, jelikož jsme měli spoustu práce, a ostatně i Jeho Svatost dalajlama, který dosud sídlil v nádherných palácích Potala a Norbulingka, se vlastnímu novému obydlí (které trpělo řadou nedostatků) bez námitek přizpůsobil.

V době, kdy jsem nastoupil do kanceláře, měla jen čtyři zaměst-
nance – ctihodného Kungo Taru, vrchního tajemníka a bývalého kolegu mého otce, Kungo Rinčhen-la (Saducchang), který pomáhal s anglickou korespondencí, Čampa Jöntän-la a mne, dva úředníky pro tibetskou a anglickou sekci. Čampa Jöntän-la měl přezdívku „Tibetský psací stroj“, protože měl neobyčejně krásný rukopis. Společnost nám dělali

Protější strana: Čtrnáctý dalajlama s modlitebními korálky (*thengwou*) v modlitebně vlastní soukromé rezidence v Dharamsale, 2004.

také psi Jeho Svatosti, dva lhasa apso, pojmenovaní Sengge a Taši (dárek od Tändzin Norgjäho, dobyvatele Everestu), a později i kočka, která se u nás usídlila. Žili jsme ve velice skromných podmínkách, ale nabíjelo nás vášnivě zaujetí pro práci, jíž jsme se věnovali. Jeho Svatosti dalajlamovi bylo teprve třiaadvacet let, když musel opustit vlastní zemi, ale měl dostatek prozířetelnosti, aby chápal, že osmdesát tisíc uprchlíků, kteří z Tibetu do Indie unikli dřív, než Číňané hranici uzavřeli, bude potřebovat jistá práva i nový domov.

Během těchto prvních let v exilu jsme se soustředili na vybudování systémů, institucí a organizací. Indická vláda nám velmi laskavě povolila zakládat vlastní školy, v nichž se děti mohly vzdělávat po tibetsku, a rovněž nám dala k dispozici pozemky, kde se Tibeťané mohli věnovat zemědělství a nabýt tak soběstačnosti. Jeho Svatost dalajlama na tuto velkorysou vstřícnost, s níž nám Indie (která byla tehdy sama mladým státem s teprve dvanáctiletou historií) poskytla útočiště, nikdy nezapomněl, a dokonce se sám nazývá „synem Indie“. Vedle vzdělávacích institucí založil i několik dalších, jejichž smyslem bylo zachování tibetské kultury. Prvním takovým střediskem byl Tibetský institut múzických umění (TIPA), který dodnes vzkvétá. Kolem roku 1968 či 1969 se institut, tehdy známý jako Dramatická škola, ocitl na pokraji zániku, k čemuž vedly rozmanité důvody včetně interních sporů. Nabídl jsem, že se pokusím institut zachránit, a naštěstí se mi to povedlo. Právě v institutu jsem se seznámil se svou budoucí manželkou, známou zpěvačkou Kalzang Čhökji. Vzali jsme se roku 1980, osm let poté, co institut opustila; já se mezitím vzdal mnišského stavu.

V soukromé kanceláři Jeho Svatosti jsme se podíleli na všech dalajlamových činnostech, ať už šlo o získání podpory pro Tibet od mezinárodního společenství, nebo o budování různých organizací a center na území Indie. Dalajlama rozesílal nesmírné množství dopisů světovým vůdcům, z nichž mu jen málokdo odpověděl. Byla to nelehká doba.

Během následujících čtyř desetiletí, která jsem v soukromé kanceláři strávil, jsem s Jeho Svatostí často cestoval jako soukromý tajemník či tlumočník. Byl jsem dalajlamovi po boku při setkáních se třemi pa-

Během práce v soukromé kanceláři Jeho Svatosti jsem v prvních letech dalajlamu doprovázel na většinu jeho cest po Indii i do zahraničí a působil v mnoha funkcích, například jako jeho tlumočník.

peži, třemi prezidenty Spojených států amerických, řadou hlav dalších států, diplomatů, vědců, umělců, příznivců a odpůrců. V této pozici, k níž jsem se, jak věřím, dostal jen díky šťastné shodě okolností, že jsem byl v pravý čas na pravém místě, jsem mohl sledovat události světového významu z první řady. Především jsem však mohl sloužit našemu duchovnímu i světskému vůdci, živoucímu bódhisattvovi, který nám stále ukazuje cestu. To ale předbímám...

Tato fotografie mne zachycuje schouleného napravo pod trůnem Jeho Svatosti. Napravo ode mne sedí v křesle Sakja Thidzin Ngawang Kunga, 41. hlava tibetské buddhistické školy Sakjapa.

Mou rodinu odjakživa spojovala s duchovními vůdci Tibetu silná, tradiční pouta. Můj otec býval *rupö* (druhým důstojníkem) dalajlamovy osobní stráže a dědeček Gjurma Gjamccho Täthong byl vyznamenán jako voják, jehož si třináctý dalajlama hluboce vážil. Mezi mé cennosti patří dopis (vyobrazený dole), v němž se třináctý dalajlama vptává mého dědečka na jeho nedávné zranění. Täthongova rodina rovněž s hrdostí uchovávala původní návrh tibetské národní vlajky se dvěma sněžnými lvy – trvalými symboly tibetského lidu i země. Připomínal tibetskou vojenskou vlajku (nahore, přední a zadní strana), která patřila pluku, v němž můj dědeček sloužil během tažení proti čínskému vojsku ve východní části Tibetu. Propojení existovalo již v dřívějších generacích – sedmý dalajlama mým předkům poslal svitek vyobrazený vlevo, kterým jim na důkaz vděku za jejich věrnost předává jisté pozemky.

Má rodina do Indie dorazila v zimě 1949, o deset let dříve, než musel Tibet opustit dalajlama. Otec, Sönam Tobdžor Wangčug, narozen roku 1924, pracoval pro tibetskou vládu v zásobovacím úřadu ve Lhase. Do zaměstnání nastoupil už v šestnácti letech, ale přitom dál studoval a pěstoval intelektuální zájmy. Smýšlel pokrokově, dobře se vyznal v západní literatuře i dějinách, skvěle ovládal čínštinu a horlivě fotografoval. Poté, co vytušil, že se blíží čínská agrese, požádal o přeložení do Kalimpongu, malého města v západním Bengálsku, a získal místo v tamní tibetské obchodní misi. V Kalimpongu i Dárdžilingu žilo několik Tibetanů; obě města ležela na hranicích a jejich obyvatelstvo mělo národnostně pestré složení. Před definitivním odchodem z Tibetu jsme jistou dobu strávili na rodinné usedlosti v Žikace, která se mi vybavuje jako velmi líbezná a idylická prostředí. Mé nepočetné vzpomínky se však vztahují hlavně k trhání hrášku na polích u domu a strachu z osoby, která měla pole na starosti, plavání v řece a jízdy na oslu. Ačkoli jsem byl ještě malé dítě, rolníci na polích mi nabízeli *čang*, tibetské ječné pivo, protože v kraji Cang to tak chodilo. Občas jsme také zajížděli do rodinného sídla ve Lhase.

Po okupaci roku 1959 Číňané vyžadovali, aby se otec vrátil do Tibetu jako ředitel školy, kterou ve Lhase nově

Můj dědeček Gjurma Gjamccho Täthong, třetí zprava v řadě sedících tibetských vojenských a vládních činitelů.

Dole: Dědeček ve slavnostním úboru u příležitosti významného náboženského svátku Mönlam, ve 30. letech, kdy působil jako duchovní.

založili. Odmítl a rozhodl se místo toho pracovat s Tibetany v exilu, zejména s vedoucími činiteli včetně bývalého ministerského předsedy Lukhangwy, Gjalo Dönduba (staršího bratra Jeho Svatosti), W. D. Žagabpy* a dalších, kteří se účastnili boje za svobodu Tibetu. Můj otec byl neochvějný vlastenec; ztráta Tibetu a násilí páchané na jeho národu ho hluboce trápily. Byl to nesmělý, plachý člověk se sklony k melancholii. Patrně se na něm podepsala tíha odpovědnosti, kterou nesl.

Do Kalimpongu jsme dorazili, když mi bylo šest let. Další roky mi tam ubíhaly vcelku příjemně. Nejprve jsem byl v klášterní škole svatého Josefa a roku 1955 jsem přešel do chlapecké školy svatého Augustina. Později jsem nastoupil do školy Mount Hermon v Dárdžilingu. V zimě 1959 se otec s celou rodinou přestěhoval do Mansúrí, kde se dočasně usídlil dalajlama. Otec vyučoval dějepis na první tibetské škole založené v exilu, ale později zaměstnání několikrát změnil. Kvůli těmto přesunům z Dárdžilingu do Mansúří a následně do Šimly jsme já i mí tři bratři, Tändzin

Vlevo: Můj otec byl vysoce vzdělaný a roku 1959 začal pracovat v první instituci založené Jeho Svatostí v exilu, ve škole v Mansúří. I v dalších letech se podílel na mnoha vzdělávacích aktivitách cílených na tibetskou komunitu. Zemřel v Dharamsale roku 1997.

Vpravo: Má matka Sónam Paldán (z rodu Samdub Phodang) v ateliéru v Kalimpongu.

* Někdejší ministr financí a autor *Dějin Tibetu*, které v českém překladu Josefa Kolmaše vydalo r. 2000 Nakladatelství Lidové noviny. (pozn. překl.)

Jsem nejstarší ze čtyř bratrů. V dětství jsme si byli všichni velmi blízcí. Tändzin Namgjal Tāthong, druhý nejstarší, je vysoce váženým představitelem tibetských struktur. Zastával post *kalön thipa* (premiéra) a roku 1980 vedl delegaci do Tibetu. Další v pořadí, Künga Namgjal Tāthong, žije s rodinou ve Švýcarsku. Náš nejmladší bratr Phüncchog Namgjal bohužel roku 2015 zemřel.

Namgjal, Künga Namgjal a Phüncchog Namgjal, ztratili tři školní roky. Na naléhání paní Buxtonové, Angličanky, která pomáhala tibetským uprchlíkům, jsem se do školy roku 1962 vrátil. V roce 1963 jsem studium završil zkouškou Senior Cambridge a v zimě téhož roku jsem se odebral do Dharamsaly, abych tam několik měsíců pracoval v instituci, která tehdy nesla název Rada pro tibetské vzdělávání. Dostal jsem nabídku, abych v dalajlamově soukromé kanceláři nahradil svého přítele Čhagdzöcchang Rabtāna, který odjížděl studovat do USA. V následujícím roce jsem složil mnišské sliby. Bylo mi dvacet. Mé anglické vzdělání přišlo vhod, a tak jsem stoupal po služebním žebříčku. Roku 1977 jsem se stal osobním tajemníkem Jeho Svatosti. V letech 1983–1985 jsem působil jako *kalön*.

Mé první setkání s Jeho Svatostí však proběhlo v zimě 1956, během oslav Buddhových narozenin (*džajanti*) v Sárnáthu. Z té cesty si sice moc nepamatuji, kromě toho, jak mne nadchla, zato si živě vybavuji svou první

soukromou audienci u Jeho Svatosti během monzunového období roku 1963. Tehdy mne v ášramu Swarg zavolali do jednoho pokoje, kde stál kbelík pod místem, v němž střechou prosakovala voda. Ten pokoj v sobě neměl nic z nádhery či pompéznosti proslulých lhaských paláců Potala a Norbulingka, pro mne však byl tou nejvznešenější a nejvýznamnější místností, kam jsem kdy vkročil. Dalajlama se zajímal o mne samotného, vyptával se na mé zájmy a plány sloužit tibetské vládě v exilu. Chválil věrnost a odhodlání mého otce a řekl, že bych se měl řídit jeho příkladem. Toto setkání, jakkoli prosté a banální, se mi do paměti vtisklo navždy.

Jako dalajlamův tlumočník a osobní tajemník jsem Jeho Svatost doprovázel při většině zahraničních cest, včetně těch prvních do Japonska v září 1967 a na Západ (což zahrnovalo jedenáct evropských zemí) roku 1973. V prvních letech jsme občas přebývali v kláštorech a žili z laskavosti svých příznivců. Nezměrná energie, jíž dalajlama překypoval, mu umožňovala setkávat se a komunikovat s co největším množstvím lidí různých národností a vyznání, přičemž nikdy nepřestával přibližovat ostatním těžkou situaci tibetského lidu. Cestování s ním mne jako každého zvidavého mladíka těšilo, navzdory často hektickému programu (od něhož se

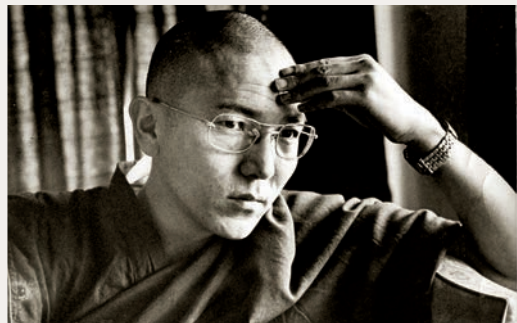
Jeho Svatost s potěšením a poměrně často odchyluje!). Tak jako u většiny z nás, i dalajlamovo rozpoložení právě cesty podrobovaly nejčastějším zkouškám – vzpomínám si, jak byl netrpělivý ve chvílích, kdy něco v naplánovaném programu nevyšlo nebo zavadla dorazila až pozdě večer, což bylo zvláště nepříjemné, protože Jeho Svatost obvykle chodí brzy spát a vstává ve tři nebo čtyři hodiny ráno. Měl

V počátcích exilu tibetská vláda hledala mladé Tibetany ovládající angličtinu. Díky klášternímu vzdělání jsem získal své první místo v Radě pro tibetské vzdělávání. Tato má fotografie byla pořízena roku 1963 v tzv. Retreat Cottage, kde dříve sídlila Rada pro tibetské vzdělávání (nyní Odbor vzdělávání). O rok později jsem nastoupil do soukromé kanceláře Jeho Svatosti.

jsem šťastí, že jsem s dalajlamou pobýval v Kalifornii v okamžiku, kdy jsme se dozvěděli, že mu byla udělena Nobelova cena míru, a pak jsem měl tu velkou čest, že jsem s ním jel do Norska na předávací ceremonii. Postupem času začalo také přijíždět značné množství návštěvníků do Dharamsaly. Coby osobní tajemník Jeho Svatosti jsem měl za úkol tyto schůzky organizovat a působit i v roli „vrátného“. Bylo to obtížné, ale zároveň úžasné, protože jsem tak měl příležitost setkat se s některými z největších myslitelů naší doby.

Zaměstnání v soukromé kanceláři mi rovněž umožnilo blízce se seznámit s rodinou Jeho Svatosti. Možná mi bylo souzeno sloužit Jeho Svatosti tak, jako mí předkové sloužili jeho předchůdcům. Jeho matka Dekji Cchering, s láskou zvaná Gjaljum Čhenmo, Velká matka, byla výjimečná žena, moudrá a laskavá. Představovala mateřskou postavu pro všechny Tibetany. Měl jsem ji velmi rád a věřím, že i ona mne. Často mne zvala, když chystala některé ze svých proslulých jídel. S nejmladším bratrem Jeho Svatosti, Tändzin Čhögjalem (Ngari Rinpočem), jsme téměř stejně staří a k naší radosti nás již šedesát let pojí vřelé přátelství. Krátce jsme spolu pracovali jako kolegové v soukromé kanceláři a pak v Tibetském kongresu mládeže, ale náš vztah je mnohem hlubší a dodnes se často scházíme, abychom si zavzpomínali a postěžovali na současný vývoj ve světě. Právě na jeho naléhání a s jeho pomocí jsem začal psát tuto knihu.

Na odpočinek jsem odešel roku 2007. Dalajlama mé období ve funkci dvakrát prodloužil, ale pak už jsem si přál uvolnit místo mladším kolegům, kteří narůstající nároky soukromé kanceláře řeší velmi obratně. Má produktivita už po více než čtyřiceti letech slábla a nadto mi práce přinášela mimořádný stres. Světový význam i obliba Jeho Svatosti mezitím mnohonásobně vzrostly. Stále více lidí přitahuje dalajlama skromnost, nesobecký soucit, jeho mantra pravící, že „jako lidské bytosti jsme všichni stejní“, a učení, které napomáhá porozumět utrpení a uvažovat o duchovní cestě k věčnému osvobození.

Roku 1964 jsem se ve dvaceti letech stal mnichem. Když jsem se roku 1976 rozhodl mnišské roucho odložit, největší obavy jsem měl z chvíle, kdy to sdělím Jeho Svatosti. Jak jsem čekal, dalajlamu má volba nepotěšila a žádal mne, abych si ji důkladně rozmyslel. Ať jsem však přemítal sebevíc, cítil jsem, že mnichem zůstat nemohu. Dalajlama z toho sice neměl radost, ale mé rozhodnutí přijal.

Nobelova cena za mír z roku 1989 je jen jedním z mnoha důkazů toho, jak svět uznává a obdivuje jeho pokojný odpor vůči okupaci naší vlasti a příklad, který dává svým životem naplněným soucitem a laskavostí. V anketě, kterou roku 2008 uspořádal list *International Herald Tribune*, byl dalajlama zvolen nejváženějším světovým vůdcem a předstihl tak významné politiky i samotného papeže – což byl u tibetského vůdce neuvěřitelný úspěch.

Po odchodu na odpočinek trávím čas studiem dharmy a schůzkami se starými přáteli a podílím se na různých činnostech v rámci tibetských struktur. Nás, kteří jsme přišli z Tibetu, už zbývá jen nemnoho. Možná představujeme poslední pouto s jistým způsobem života, se starším a poněkud tajemným světem. V diaspoře dnes žije asi 150 000 Tibetanů, z toho 100 000 v Indii. Narodila se zde už druhá a třetí tibetská generace. K práci na této knize mne vede potřeba zdokumentovat, jak jsme v exilu budovali nové struktury z ničeho, jak Jeho Svatost dalajlama bez oddechu pracoval na sjednocení svého lidu a jak v tom dodnes pokračuje. Šance, že sám uvidím svobodný Tibet, je mizivá, ale rád bych touto knihou mladším generacím dokázal, že jde o dlouhodobé úsilí, v němž jsme již dosáhli mnoha úspěchů. Mezi mnou a Jeho Svatostí je jen osmiletý věkový rozdíl. Tento relativně krátký časový odstup dostatečně nevystihuje obrovský význam, který pro mne jeho přítomnost v mém životě má. Doufám, že mé snažení odpovídajícím způsobem zachytí jeho velikost a lásku k lidstvu a zároveň poslouží naší společné věci, kterou je touha po dosažení míru, harmonie a štěstí.

Při zmínkách o jistých význačných osobnostech, například o sourozencích Jeho Svatosti, jsem v tomto vyprávění zprvu zamýšlel používat patřičné formy, které mají oslovení či odkazy v tibetské společnosti. Tak bych například staršího bratra Jeho Svatosti nazýval Kungo Gjalo Döndub, starší sestru Jabši, Lhačham Cchering Dolma, a tak dále. Mám však dojem, že pro netibetské čtenáře by to bylo příliš matoucí. Proto tyto osobnosti budu zmiňovat tak, jak by to dělali Netibeťané: prostě jen jejich jmény.

Postihnout v této knize život, názory, učení a význam Jeho Svatosti bude velmi těžké. Mým cílem je zaznamenat běh jeho života vyprávěcí

Během let, kdy jsem úzce spolupracoval s Jeho Svatostí, jsem se toho mnoho naučil. Mezi to nejdůležitější patrně patří nutnost zachovávat si vyvážený a holistický náhled na vše, zejména na záležitosti vyvolávající spory a střety.

formou, do níž vstupují má vlastní pozorování a zážitky z let, která jsem strávil po jeho boku. Tato kniha rovněž obsahuje pozoruhodné fotografie – některé pocházejí z rodinných alb Jeho Svatosti a dosud nikdy nebyly zveřejněny. Jane Mooreová, oddaná přítelkyně tibetského lidu, zde uplatnila mnohaleté zkušenosti s výzkumem a editací fotografií. V zájmu naší knihy objevila řadu skutečných pokladů a v jistých případech strávila celé měsíce naléháním, jen aby získala jediný snímek!

TÄNDZIN GEDŽE TÄTHONG

„Početné vlastnosti, které nás rozdělují, jsou ve skutečnosti mnohem povrchnější než ty, které spolu sdílíme. Navzdory všem rysům, kterými se od sebe lišíme – rase, jazyku, náboženství, pohlaví, majetku a tak dále –, jsme si ve své lidské podstatě všichni rovni.“

JEHO SVATOST ČTRNÁCTÝ DALAJLAMA

Bódhisattva soucitu

OD ODKAZU SONGCÄN GAMPA
K MODERNÍM REFORMÁM TŘINÁCTÉHO DALAJLAMY

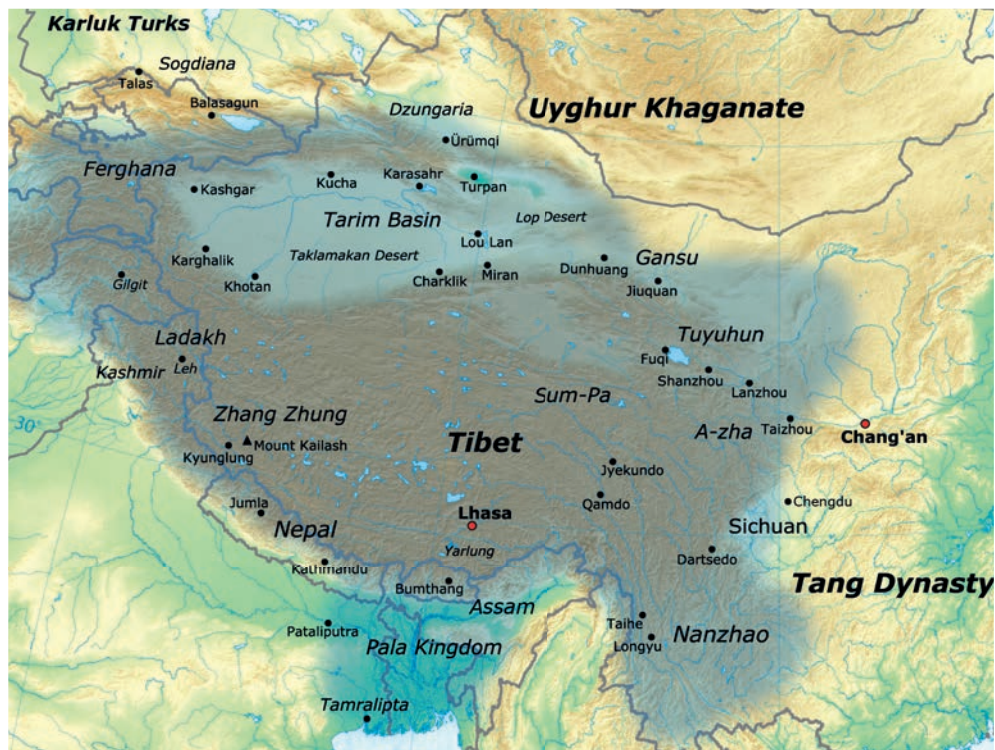

SONGCÄN GAMPO A JEHO ODKAZ

Avalókitéšvara, v Tibetu známý jako Čänräzig, je nejslavnějším bódhisattvou buddhistického světa. Jeho nejsložitější podoba se zpravidla zobrazuje s jedenácti hlavami, tisícem paží a tisícem očí v napřažených dlaních. Poté, co dosáhl osvícení, údajně opustil Sukhávátí, čistou zemi Buddhy Amitábhy, a zjevil se v Tibetu, aby zdejší lid proměnil z barbarského a bojechtivého v mírný a pokojný národ, v němž může vzkvétat Buddhovo učení. Slovo „avalókita“ v sanskrtu znamená „ten, který vidí, shlíží dolů“ a „íšvara“ znamená „Pán“, což naznačuje, že jde o bytost, která na ostatní myslící bytosti shlíží shora s trvalým přáním jim pomáhat. V rukou složených do tvaru lotosu (*padma*) drží klenot (*mani*). Jeho mantra *Om mani päme húm* v podstatě znamená očistění našeho hrubého těla, myslí a řeči spojením soucitu a moudrosti. Tři slabiky *a*, *u* a *m* obsažené v *om* představují naše tělo, mysl a řeč; *mani* zastupuje soucit a *päme* moudrost, zatímco ve slabice *hum* se soucit a moudrost kombinují. Klasický buddhistický text *Lotosová sůtra* je pokládán za nejstarší dokument zachycující podrobnosti o mnoha Avalókitéšvarových podobách, včetně několika ženských forem – to je například Kuan-jin v Číně a Kannon v Japonsku. Pro Tibetany je čtrnáctý dalajlama ryzím vtělením Avalókitéšvary. Všudpřítomná šestislabičná mantra *Om mani päme húm* se tedy obrací přímo k němu. Mnozí ji během života vysloví milionkrát a tak posilují vlastní moudré a soucitné myšlenky.

Buddhismus se v Tibetu rozšířil během slavné vlády Songcän Gampa, třiatřicátého krále z dynastie Jarlung. Narodil se kolem roku 605 severovýchodně od Lhasy jako syn předchozího krále Namri Songcäna a na trůn nastoupil v pouhých třinácti letech. Songcän Gampo je uctíván jako první ze tří božských dharmových panovníků Tibetu neboli *dharmarádžů*. Sjednotil několik oddělených tibetských království a své sídlo následně přesunul z údolí Jarlung do Lhasy v údolí řeky Kjiču, „místa bohů“. Úspěšně říši rozšířil tím, že dobyl části sousedního Nepálu i západní Číny. Položil v Tibetu základy politické i kulturní soustavy, které

Thangka (textilní buddhistický obraz) v barvách z drcených minerálů na bavlně znázorňuje krále Songcän Gampa s jeho dvěma manželkami, nepálskou princeznou Bhrkutí a čínskou princeznou Wen-čcheng. Dole stojí královští ministři. Avalókitéšvara, nejslavnější božstvo a patron Tibetu, zosobnění všeho Buddhova soucitu, je zobrazen vpravo nahoře; pod ním je chrám Džokhang, v němž je uložena nejposvátnější tibetská Buddhova socha, Džowo.

spolu s jeho osvícenou vládou umožnily, aby Buddhovo učení vzkvétalo po celé zemi a šířilo se dál.

Zásluhy za významné rozšíření panovníkova kulturního povědomí bývají připisovány dvěma z jeho manželek. Jeho nepálská žena, princezna Bhṛkutī, dcera krále Amṣuvarmana, byla oddaná buddhistka a seznámila Tibetany s cennými uměleckými tradicemi himálajského buddhismu. Jeho čínská manželka, princezna Wen-čcheng, dcera tchangského císaře Tchaj-cunga, s sebou v knihách a rukopisech přinesla poklady prastaré čínské moudrosti. Během vlády Songcän Gampa byl postaven nejposvátnější tibetský chrám, lhaský Džokhang, kam byla později uložena uctívaná Buddhova socha Džowo (neboli Pán), kterou ze Čchang-anu, starobylého hlavního města dynastie Tchang, přivezla princezna Wen-čcheng jako svatební dar. Tato drahocenná socha vznikla v indické Bódhgaji a později byla darována jednomu z dřívějších císařů dynastie

Mapa tibetské říše v letech 780–800. Songcän Gam-po přenesl hlavní město z Jarlungu do Lhasy. Svou moc upevnil sjednocením kmenových tibetských království. Do Lhasy za ním přijela z Čchang-anu, hlavního města prastaré dynastie Tchang, čínská princezna.

Protější strana: Malba z 20. století (barvy z drcených minerálů na bavlně) zobrazuje palác Potala a posvátné budovy Lhasy. Vpravo dole je chrám Džokhang, který dal postavit Songcän Gam-po.

Tchang. Také princezna Bhṛkutī s sebou přivezla sochu; ta zpodobňovala Buddhu Akšóbhju. Tato socha byla umístěna v dalším lhaském chrámu, Ramoche.

Král strávil několik let meditacemi v jeskyni na Marpori neboli Červeném vrchu ve Lhase. O několik století později byla na tomto místě vybudována Potala, obrovský palác dalajlamů. Songcän Gampo byl autorem pokrokových reforem, vedle meditace se věnoval i vzdělávání a napomohl sestavit nové tibetské písmo, čímž umožnil překlad prastarých indických buddhistických statí psaných v sanskrtu do nově vzniklého literárního jazyka, klasické tibetštiny. Z buddhistických spisů také převzal posvátná pravidla chování, která vedla ke spravedlivějšímu společenskému uspořádání. K tomuto bezmála mytickému císaři-sjednotiteli ze sedmého století, uctívanému v Tibetu jako Avalókitéšvarovo vtělení, se ve své době každý dalajlama hlásí jakožto k duchovnímu předchůdci.

Buddhova socha Džowo, zobrazující Buddhu Šákjamuniho jako dvanáctiletého prince, se do Tibetu dostala jako součást věna čínské princezny Wen-čcheng. Původně byla uložena v chrámu Ramoche a později přenesena do Džokhangu.